

SETKÁNÍ S ALOISEM JIRÁSKEM

Vydává
Krajský národní výbor v Hradci Králové
k jubilejnímu
XXV. Jiráskovu Hronovu

Setkání
s Aloisem Jiráskem

Vydává
Krajský národní výbor v Hradci Králové
k jubilejnímu
XXV. Jiráskovu Hronovu

Max Švabinský: ALOIS JIRÁSEK

V naší vlasti snad není člověka, který by neznal jméno Alois Jirásek. Snad každý četl alespoň jednu z jeho knih a nemá-li celé Jiráskovo dílo, jistě bude mít některý svazek, ze kterého v nejtěžších dobách čerpal víru a odvahu a dnes nadšení a sílu velkých bojovníků našich dějin.

Alois Jirásek je zvláště ochotníkům drahý. V repertoáru souborů lidové tvořivosti se se jménem Jirásek setkáváme nejčastěji. Proto také hronovští ochotníci na prahu jubilejního roku požádali české umělce, básníky, spisovatele, herce, ale i příslušníky Jiráskovy rodiny a jeho přátele, aby oživilí vzpomínky na největšího českého mistra slova.

Z těchto vzpomínek a z ukázek z Jiráskova díla vznikla tato útlá knížečka, v níž se několikrát zastavíme s Jiráskem historikem, Jiráskem dramatikem, Jiráskem — básníkem — s Jiráskem člověkem a vlastencem, který věčně žije ve svém díle a proto věčně bude žít v nás.

XXV. Jiráskův Hronov

1955

V ROZVALINÁCH

Já stanul kdys na hustém hradu dvoře,
jenž v výši trůnil strmých úskalín:
a všude teskno, zkamenělé hoře
z těch na mne zřelo šedých rozvalín.
Tak ticho, mrtvo v stínu zašlé slávy,
tak smutno trosek v němém hovoru —
fontány šum a pleskot umlk' hravý,
chví tráva se ve dlažbě z mramoru.

Teď pavouk hnědý sítě svoje přede,
kde s klenby splyval drahocenný nach,
a stěny zlaté kdys, teď holé, šedé,
hlavice sloupů povaleny v prach. —
Já rabů syn! Na panské sedám rumy,
duch stopen u věk muk a poroby,
mým srdcem vanou zvuky teskné dumy
a vzdechy slyším z hradu útroby.

Teď zavál větrík siní, chodbou tmavou
a na zdi pták zazpíval v břečťanu,
jak dítě nevinné když s tváří smavou
si zpívá nad kostmi kurhanu,
a po zdech bílých stíny mraků táhly
jak duchů dlouhý, vážný, němý řad —
jen okamžik! a zašel zjev ten náhlý,
keř šumí, slunce jas — jen němý hrad!

Jen němý hrad, ten mocný kdys a slavný!
a duše tuší soud a odvetu.
Již padá tvrz, s ní svobody hrob dávný
a rudá růže v plném rozkvětu! —
Již zašly stíny, ptáček znovu pje
zpěv volnosti, ten duši jímavý —
prs šíří se a předtuchou se chvěje,
a slyším lidstva hymnus hřímavý.

VÝZNAM DÍLA ALOISE JIRÁSKA

Projev při přijetí ministra školství, věd a umění prof. dr. Zdeňka Nejedlého, ministra informací a osvěty Václava Kopeckého a předsedy Společnosti Aloise Jiráska prof. dr. Alberta Pražáka 10. listopadu 1948

Páni ministři, pane předsedo!

Pozval jsem vás, abychom společně pojednali o kulturním úkolu, který dnes jistě všichni pokládáme za velmi aktuální. Je to úkol, zdůraznit v dnešní době význam díla našeho velkého národního, lidového spisovatele Aloise Jiráska a dát je do rukou našeho lidu.

Vítám proto s povděkem vaši iniciativu, pane ministře školství, aby v letohrádku Hvězda bylo zřízeno museum Aloise Jiráska, které by podávalo obraz jak Jiráskova života a díla, tak i doby a událostí, jež jeho dílo zachycuje. Dal jsem již příkaz své kanceláři, která letohrádek spravuje, aby budovu uvolnila a postarala se o provedení náležitých úprav. Je to vskutku velmi šťastná myšlenka učinit z Hvězdy poutní místo naší kultury, zřítid právě zde, na Bílé hoře, památník naší živé dějinné slávy,

chtěl bych však též, pánové, vložit na vaše bedra další část úkolu, totiž připravit a uskutečnit lidové vydání vybraných Jiráskových spisů. Vzhledem k zákazu vydávání Jiráska za okupace je nyní velký nedostatek Jiráskových děl na knižním trhu i v knihovnách. My však nechceme, aby náš lid četl Jiráska méně než dříve, nýbrž chceme, aby ho četl více, chceme, aby Jirásek pronikl do ještě širších vrstev. Zvláště pak naše mládež, jejíž vzdělání bylo za okupace tak mrzačeno, potřebuje čerpat z bohaté studnice Jiráskovy tvorby. Proto je jistě správné, aby vbrzku vyšla hlavní Jiráskova díla ve velkém nákladu a za dostupnou cenu.

Zároveň bych chtěl zdůraznit, že tato akce by se měla stát počátkem velkého kritického přehodnocení našich tradic a odkazu naší kultury. Náš vztah k národní minulosti je velmi živý a chceme se z ní mnoho učit. Avšak jde o to, orientovat se na ta dějinná období, kdy náš národ šel vpřed, orientovat se na pokrokové, osvobozené tradice našeho národa a kultury. Tedy nikoli na příklad doba pobělohorská je nám dobou národního rozkvětu, jak se to nerozpakovali tvrdit reakční pekařovští dějepisci i spisovatelé, nýbrž doba husitská a probuzenecká tvoří nejsvětější stránky našich dějin a je nám příkladem. Následníky a odchovanci tradic pobělohorských byli mnichované, kolaboranti a zrádci. Naši bojovníci za svobodu proti německým okupantům šli stopou Táboru. V tradicích Táboru a národního obrození budujeme i náš nový lidový stát. A právě proto se hlásíme k Jiráskovi, proto je nám blízký — a bližší než staré společnosti

kapitalistické — že on ve svém uměleckém díle mistrně vystihl, které to naše tradice vedou vpřed, k svobodě a rozkvětu národa. Jeho dílo učí nás tedy správnému pohledu na naši minulost, posiluje naše národní sebevědomí a plní nás dějinným optimismem a vírou v tvořivé síly lidu.

Není sporu, že tyto vlastnosti potřebujeme dnes pěstovat v našem lidu, aby s tím větším uvědoměním a zápalem budoval náš velký dnešek i ještě větší a slavnější zítřek. Není proto ani sporu, že Jiráskovo dílo nabývá dnes významu většího než kdy jindy. Jiráskova akce bude posléze také jasným svědectvím, že i při velkém soustředění se na úkoly hospodářské výstavby, na plnění pětiletého plánu, nebudeme zapomínat na výstavbu kulturní a že úkoly hospodářské budou pro nás vždy nerozlučně spjaty s péčí o duši lidu, o výchovu nového člověka.

Jsem přesvědčen, pánové, že ve spolupráci s veřejnými organizacemi a všemi kulturními pracovníky se nám podaří splnit úkol, který jsme si vytkli. Že k stému výročí narození Aloise Jiráska roku 1951 budeme již moci otevřít Jiráskovo museum a zakončit vydávání jeho spisů a že tak učiníme velký krok na cestě k přehodnocení a převzetí odkazu kultury naší minulosti a k budování naší nové kultury, kultury lidové, socialistické.

ZDENĚK NEJEDLÝ:

KOMUNISTÉ, DĚDICI VELIKÝCH TRADIC ČESKÉHO NÁRODA

Jen u jednoho zjevu se chci ještě zastavit, a to proto, že si jej měšťáci dlouho reklamovali pro sebe — u Jiráska. Nebudu zde uvádět místa, ostatně nesčetná, v nichž Jirásek projevuje své názory na společnost a národ. Málokdo u nás napsal tak přímo bičující odsudek prázdného vlastenčení našeho měšťáctva jako Jirásek v románě »Na Ostrově«. A málokdo porozuměl a procítil bídu utlačeného měšťáky prostého lidu jako zase Jirásek v »U nás« a četných jiných pracích, i zcela osobně ve svých »Pamětech«. Ale celý duch jeho díla je tím prostoupen. Ukázal jsem to již na jeho vylíčení vzniku a rozmachu husitství, jak u něho i tam, ve středověku, hlavní je lid. S ním jsou také vždy Jiráskovy sympatie, kdežto pýcha pánů ho přímo dráždí, jako i pyšnost jinými tolik obdivovaných zámek. Stejně tak je tomu i v »Temnu« i v jeho obrazech z dob národního obrození. Všude jsou Jiráskovy sympatie na straně těch, kteří bojují za lid. Chodského Kozinu až do »Psohlavců« nikdo neznal, to jméno i postava tlely v hlubinách archivů. Až Jirásek jej nejen vzkřísil, ale přímo vytvořil, a to tak, že se stal přímo typem českého bojovníka za práva lidu. A pozvedl tím Jirásek i samo Chodsko, jež rovněž teď teprve si uvědomilo, čím bylo a čím by mělo být i teď.

A to že byl neb je autor našeho měšťáctva? Ani kventlík není z něho v Jiráskovi, ale také ne Jiráska v něm. Ani čist Jiráska naši měšťáci neuměli. V »U nás« Jirásek, aby ukázal zanedbanost českého venkova, z níž naši buditelé národ zvedali, postavil proti buditelskému typu osvíceného faráře Havlovického dva jiné faráře, hronovského a boušinského, kteří místo o lid jeden se stará jen o kvíčaly a jiné ptáky v klecích, a druhý o včely. A jak to vzali měšťáci čtenáři? Těm naopak nejsympatičtější byli tito dva druzí faráři, a zlobili se na osvíceného slatinského učitele, že se zlobí na farářovy »mouchy«, i cítili s farářem, uraženým pro tuto urážku »včeliček-dušiček«. Ano, ani čist měšťáci Jiráska neuměli. Ostatně oni ho mnoho ani nečetli. Jiráska vždy četl a z něho se učil jen lid. Ten hned poznal, či je to autor, a tak jej i přijímal. Řekl mně to Jirásek přímo o dělnících, když mu z hronovských závodů přišli blahopřát k narozeninám. Jen oni něco čtou, řekl mi výslovně, ti měšťáci zde vůbec ne.

A tak i zde, v literatuře a vůbec kultuře nalézáme předky, a slavné i významné, právě nejlepší v tom oboru, jejichž jsme i nejbližšími dědici. A jest jen na nás, abychom se naučili tak je i vidět a jejich dílo dále v nových dnešních poměrech rozvíjet. Což je úkol právě pro komunistu nad jiné vděčný, neboť odhaluje tu nové prameny dneška v minulosti, a to ho velmi může posilovat i v jeho vlastním úsilí o lepší budoucnost, o níž snili po svém způsobu již dříve tito velcí mluvčí našeho národa, jeho tradic i jeho tužeb.

PŘEDEHRA

(k divadelní hře začaté r. 1893. Zlatá Praha XIX. 1902.)
Hráno na večeru Klubu sólistů ND 30. I. 1939.

Osoby:

Správce	(Smolík)	Stárek	(Kollár)
Mlynář	(Štěpánek)	Krajánek	(Pešek)
Prokop	(Salač)	Braha	(Vojta)
Machovec		Jílek	(Deyl)
Hejnyš	(Roland)	Mateří Douška	(E. Hálková)
Role mleče	(L. Veverka)		

Dva drábové.

Ve mlýně. Roubená, vybělená jizba tmavého povalového stropu. Vzadu dveře na síň. Vlevo dveře do mlýnice, u nich police s nádobím, v rohu tmavozelená kamna s kracem a lavičkou při peci. V pravém rohu stůl, u něho při stěnách lavice s lenochem. Nad stolem na stěně housle a v koutě květovaná almárka pro knihy a písemnosti. Nad ní v rohu několik obrázků na skle malovaných. V popředí vpravo prostá, dlouhá lavice bez lenochu.

Zimní večer. Na stole hoří lojová svíčka v železném svícnu.

I.

MACHOVEC, HEJNYŠ, MLEČI a sekyrník BRAHA (na lavici u kamen).
KRAJÁNEK (natažen na lavici vpravo, opřen o svůj vak a stočenou houni).
PROKOP (klečí na lavici za stolem, skloněn nad kronikou).
MLYNÁŘ (statný muž ve světlé kamizole, v punčochách a střevících, sedí na židli u stolu): Tak, Prokúpe, ještě to o české koruně.
PROKOP (čte): Koruna pak, kterouž byl král Karel korunován, dána jest hned po korunování svatému Václavu a byla na hlavu jeho vystavena. (Vedle v sedniče začne zpívat ženský hlas »Osiřelo dítě«, dva jiné ženské hlasy upadnou: »Osiřelo dítě, o půldruhém létě«.)
PROKOP (čte i za zpěvu): Přitom rozkázal král a to svým majestátem utvrdil, aby budoucí králové čeští ne jinou, ale tou korunou byli korunováni.

MLYNÁŘ: Počkej. (Vstane, otevře dveře a nachýlí se do sedničky) Vy toho ječmene přeberete. Nechte zpěvu, není rozumět. (Usedne zas u stolu. Zpěv za řeči utichl.) Dočti, Prokope!

PROKOP (jenž držel prst na řádku, kde přestal) — byli korunováni a každý král hned po svém korunování aby ji dal v ruce a moc třem osobám kostela pražského, také aby byli praví, rodilí Čechové, ne odjinud anebo z cizího národu pošli. (Ustane)

MACHOVEC: Ajejej! Prokúpek čte jako pan farář!

MLYNÁŘ: Kroniku má nejradši.

HEJNYŠ (černé vlasy do čela, zasmušilý, temně): Ta žaluje.

MACHOVEC: Kronika? Na koho?

HEJNYŠ: Na naše časy.

KRAJÁNEK (s úsměvem): Na vrchnosti.

HEJNYŠ: Na vysoké kněžstvo, protože pravdu skrývá.

MACHOVEC (nepochopiv): To je řeč zmatená. Ale co je pravda, čtenář je Prokúpek a jaký! A na housličky hraje — ajejej! Prve jsem ho slyšel. Pane králi, jako když ptáček přehudá, jen to zpívá. Z toho něco bude.

BRAHA: Pán a třeba velký pán.

HEJNYŠ: Pán. Ale u nás každý z rodu vytýčený zapře svou krev; chléb u něho bývá tvrdší než u cizího. Jen aby tu ten synek — Aby za ním nekřičali —

MLYNÁŘ: To raději, aby vepře pás!

II.

STÁREK (vejde z mlýnice. Jak otevře, je plněji slyšet rachot mlýna): Hhu, to je mráz! Tvář opaluje.

MACHOVEC (zdvihá nohy od podlahy na spodní prkno lavičky): A běží dveřmi pod nohy.

MLYNÁŘ (starostně k stárkovi): Zdali pak semeleme.

STÁREK: Náhon zamrzá, bude třeba prosekávat. A jak tam věje!

MACHOVEC (k Hejnyšovi): Jak dorazíme s mletím domů!

HEJNYŠ: Jak Hospodin dá.

STÁREK (škádlivě): Ale jak se tadyhle Braha dostane na kápku.

BRAHA: Kápku, na kápku. Ta tě pálí, vid'. Sekyrníkovi nepřejješ, aby si zavdal ani kápku, ale dílo bys chtěl, kolo, hřídel spravit, dubové palce sekat a všecko. To aby sekyrník byl kumštýř, ale posilu žádnou. A bez kápký nemám jaderné oči, nemám ruku. Ale jak káпка zahřeje, á to je šťastné oko, šťastná ruka, to sekerou utešu věc jako když sleje.

STÁREK: Vždyť vám ji přeju, ale míním, jak se dostanete do hospody, když je venku metelice, až se tají dech.

BRAHA (*durdivě*): Churoto, ty budeš povídat metelice! Jaká pak metelice? Ale tenkrát na vojně, když jsme jeli a bylo sněhu koňům až po sedla a ten mráz! Na potocích vody vymrzly, vlci v stádech běhali a lidé mřeli po cestách a hovada domácí i lesní a ptáci padali z povětří. —

PROKOP (*jenž se díval na obrázky v kronice, ustane za této řeči a naslouchá*).

HEJNYŠ: A v takové slotě musil náš strejc do světa!

KRAJÁNEK: Proč musil —

HEJNYŠ: Poznání měl, slovo boží miloval a nezapřel.

MACHOVEC: Kacíř byl, povídali.

MLYNÁŘ: Hloupé řeči, Machovče. Nechte každému, což jeho jest.

(*Vítr zahučí*)

BRAHA: To se čerti žení.

STÁREK: Teď ono v staré lípě na ostrově pěkně zpívá.

MACHOVEC (*dychtivě*): Bylo něco slyšet? Zas v lípě strašilo?

MLYNÁŘ: Nic nestrašilo, leda vichřice —

KRAJÁNEK (*k stárkovi*): Co tedy mleč povídal?

STÁREK (*ke krajánkovi*): Ale tady těma místy, co je mlýn a za ním na ostrově mezi náhonem a jalovou řekou stával za starodávna velký klášter. A na tom ostrově, co stojí ta velká lípa, tam prý býval hlavní oltář klášterního kostela.

KRAJÁNEK: A v té lípě že straší?

STÁREK: V koruně se někdy ozve zpěv těch mrtvých klášterníků.

KRAJÁNEK: Kdo rozbil ten klášter?

BRAHA: A Žižka, to víte.

(*Vítr zahlomozí*)

MACHOVEC: To Meluzina pláče.

STÁREK (*ke krajánkovi*): Abyste ji zažehnal.

KRAJÁNEK: To neumím. Já jen lidi přimrazuju.

BRAHA: Však už jsme přimrazeni. A večír jako moře.

STÁREK (*k Brahovi*): Tak hrdlouhejte něco z vojny.

MACHOVEC: Anebo vy krajánku, vy něco povídejte.

PROKOP: Povídejte nějakou pohádku!

STÁREK: Nebo citýrujte nějakého ducha tadyhle na Brahu, když je takový hrdina.

BRAHA (*popuzen vstane*): Ty churoto ze mlhy upletená, v příkopě nicoty vyválená, ty budeš —

MLYNÁŘ: Ale Braho, copak nevidíte, že se vám smějou?

MACHOVEC (*ke krajánkovi*): A nebál byste se ducha?

KRAJÁNEK (*tajemně, sebevědomě i s úsměvem*): Kdo má při sobě takové písmo, ten se nemusí nic bát, ale musí to písmo být psáno na parkamentě netopejrovou krví a řeči smíchanou filištínskou s ejpskou.

MACHOVEC (*na němž znáti úzkost i dychtivost*): To si duchy zavoláte, kdy chcete?

KRAJÁNEK: A to ne. Když je měsíc v ouplňku a musí to být v kole (ukazuje) udělaném svěcenou křídou.

PROKOP (*dychtivě naslouchá*).

MLYNÁŘ: Krajánku, nechte peklo s pokojem a radši něco povídejte.

PROKOP: Povídejte!

KRAJÁNEK: No budu třeba, ale jedno si vymíňuju: jen potmě.

MACHOVEC: Ajejej! Potmě?

KRAJÁNEK: Mně povídání jinak nejde, nežli bez světla; to je všechno jinačí.

PROKOP (*sfoukne svíčku*).

MLYNÁŘ: I ty!

PROKOP: No tak, krajánku!

STÁREK: Braha se už nemůže dočkat.

BRAHA (*sebou zavrťí*): Co ty zas —

KRAJÁNEK: Tak tedy začnem.

(*Všichni utichnou. Je slyšet temný rachot z mlýnice. Vítr zahučí a zmlkne*)

KRAJÁNEK: Tak to vám byl v »skalském« mlejně starý mlynář, v tom mlejně jsem býval, je cedy při moravských hranicích, o samotě pod lesem. Ten starý mlynář byl divný brouk, nic se hastrmana nebál, trápil ho víc než hastrman jeho. Najednou se ten starý mlynář roz-nemůže a vidí, že už jde ta s kosou. A jak tak leží na smrtelné posteli, vzpomněl si, aby si ještě jednou a naposledy obhlídl svůj mlejn. I nesli ho do mlejnice a jak tam vkročili, mlejn sám od sebe zarazí a v tom, kde se vzal, tu se vzal, u moučnice cizí mlynářský, zrzavý, pihovatý a měl zelené oči a tak mu svítily a šklebil se na starého mlynáře, všechny obešla taková hrůza — a najednou se zas kola hnou, mlejn jde, jde ale naprázdno, jako když umře pan otec a vynášejí ho z mlejna. —

(*Venku se ozve jako větrem přinesená tlumená hudba*)

MACHOVEC (*ulekaně sebou trhne*): Ajejej!
 HEJNYŠ (*zvedne oči a naslouchá*).
 STÁREK: Slyšíte?
 MLYNÁŘ: Co je to?
 BRAHA: A tohle!
 KRAJÁNEK (*rázem ustav rovně usedl*)
 PROKOP (*s dychtivostí naslouchá*)
 (*Pojednou vítr zahučí, sníh šlehne do oken. Na domovní dveře klepátkem prudké, rychlé rány.*)
 MACHOVEC (*v leknutí rychle vstane z lavičky*): Jezus!
 MLYNÁŘ: Co je to? (*Okamžik čeká*). Stárku, jděte otevřít. Já rozsvítím.
 (*Vezme svíčku se stolu a vejde do sedničky vedle*)
 STÁREK (*odejde dveřmi v pozadí*)
 KRAJÁNEK (*s ouštěpkem*): Mám povídat dál?
 MACHOVEC (*tápá od kamen ke krajánkovi*): Krajánku!
 BRAHA (*za Machovcem*): Churoto, srdce pouští pod lavici.
 PROKOP: Poslouchejte! Slyšíte?
 HEJNYŠ: Co —
 PROKOP: Zas to tak tiše, krásně hraje —
 MACHOVEC (*ulekaně*): Zas?
 BRAHA: Já nic neslyším.
 KRAJÁNEK: Já také ne.
 PROKOP: Už ne. Už je zas ticho.
 MLYNÁŘ (*ze sedničky s rozžatou svící*): Co to jen bylo? Kdybych to byl já jen sám slyšel, řek bych —
 (*Je slyšet, že někdo na síni oklepává zasněžené boty*)

III.

JÍLEK (*vstoupí hlavními dveřmi v límcovém plášti, v botách, o holi za ním*)
 MATEŘI DOUŠKA (*v šerém rouše, zachuchlená, že jen tvář viděti*)
 STÁREK (*za nimi*)
 JÍLEK (*chvatně*): Dař Pán Bůh. (*Rozhlíží se po přítomných*) Pane otče, je jisto, smím?
 MLYNÁŘ: Nic se nebojte. Vítám vás, nesete knihy?
 JÍLEK (*vytáhne z pod pláště balík a podá mu jej*): Kus živého chleba, uchraňte ho. Honí mne, schovejte to, prosím vás.

MLYNÁŘ (*vezme balík*). Najdete to zas, bude dobře uschováno. (*Odejde rychle, do sedničky odnese balík*)
 HEJNYŠ (*jenž vstal a vzrušen prohlížel si Jílka*): Vy jste bratr z ciziny!
 JÍLEK: Nosím posilu a útěchu bratřím ve tmách zajatým.
 HEJNYŠ: Můj otec Hejnyš ušel taky odtud ze tmy ejpské za hranice.
 JÍLEK: A s tím jsem tam mluvil, znám ho!
 HEJNYŠ: Znáte ho! Pojdte ke mně! Ukryju vás.
 JÍLEK: Pan otec tu mne nedá, buď Pán Bůh pochválen, tady je vždycky můj stav a jistá skryš.
 MLYNÁŘ (*vycházeje ze sedničky k Jílkovi*): Ostanete dnes tu, dál nemůžete v té slotě. (*Ukáže na Mateři Doušku*) A to je —
 JÍLEK: Nevím. V poli jsme se sešli, v sněhu, v té vánici.
 MLYNÁŘ (*k Mateři Doušce*): Jsi zdejší?
 MATEŘI DOUŠKA: Vždycky jsem tu byla.
 MACHOVEC (*ke krajánkovi*): Co povídá?
 JÍLEK: Mně pomohla víc nežli já jí. Já bloudil v té necestě a ona mne zavedla sem. A měl jsem ty chrty skoro již na hřbetě; byli mně v patách.
 MATEŘI DOUŠKA (*náhle, neklidně*): Našli zase stopu. Blíží se.
 (*Všichni překvapení bezděky poslouchají*)
 MLYNÁŘ: Není nic slyšet.
 STÁREK: A vítr se utišil.
 MATEŘI DOUŠKA (*k Jílkovi, naléhavěji*): Ne, ne, jen jděte a pospěšte si, aby nebylo pozdě. Už jsou u lávky. Musíte dál.
 MLYNÁŘ (*k Jílkovi*): Schovám vás.
 MATEŘI DOUŠKA (*důtklivě*): Musíte dál, pryč!
 JÍLEK (*váhavě*): Prve mně dobře radila a dobře mě vedla. Poslechnu. Musím.
 MLYNÁŘ: Tedy vás vyvedou. Hejnyši, Braho!
 HEJNYŠ: Pojdte, pojdte, aby vás nespoutal žoldněř modlářský.
 BRAHA: Ta panská churota, ze mhy...
 JÍLEK: Už jdu: — (*k Mateři Doušce*): A ty?
 MATEŘI DOUŠKA: Jen jděte a pospěšte. Já budu s vámi.
 JÍLEK (*podá mlynářovi ruku*): S Pánem Bohem a stran knih vzkázu tuhle po bratrovi (*pohlédne na Hejnyše*)
 HEJNYŠ (*u dveří do mlýnice*): Tudy, bratře.
 JÍLEK (*ohlédne se po Mateři Doušce*): Tak s Pánem Bohem. Chraň se!
 (*Rychle odejde*)

BRAHA: Aby je mráz spálil — *(za Jilkem)*

(Rány na domovní dveře)

MACHOVEC: Jejej! Je to pravda, jak řekla — tuhle ta —

KRAJÁNEK *(překvapen hledí na Mateři Doušku)*: To už není samo sebou!

MLYNÁŘ: Stárku, do mlýnice a vy, krajánku, taky!

STÁREK *(odejde do mlýnice)*

KRAJÁNEK *(jde za ním, ohlédně se po Mateři Doušce)*: A ta tu —

(Odejde)

MACHOVEC: Krajánku, počkejte, já půjdu také s vámi. *(Odejde rychle za ním)*

MLYNÁŘ *(k Mateři Doušce)*: A co ty! Tys ostala. Jdi tamhle k ženským *(ukáže na sedničku)*

(Prudké rány na venkovské dveře)

MATEŘI DOUŠKA: Nebojte se a jděte otevřít.

MLYNÁŘ *(u samých dveří k Mateři Doušce)*: Jen tam jdi! *(Ukazuje na sedničku. Odejde)*

IV.

PROKOP *(jenž všechno napjatě pozoroval, k Mateři Doušce)*: Ty se nebojíš? Ty nechceš do sedničky?

MATEŘI DOUŠKA: Mne všude najdou —

PROKOP: K d o —

MATEŘI DOUŠKA: Kterých se vaši bojí a kteří usilují, aby vás zašla noc.

PROKOP: Noc?

MATEŘI DOUŠKA: Noc, jež v jitro se již rozbřesne.

PROKOP: Co říkáš, já ti nerozumím?

MATEŘI DOUŠKA: Však srozumíš, až bolně ucítíš. Už jdou!

SPRÁVCE *(v plášti s kordem v ruce)*

MLYNÁŘ *(za ním. Za mlynářem dva ozbrojení drábové)*

SPRÁVCE *(prudce)*: Nic neříkej. Tentokrát nikoho neskryješ. Sem utekl, vím to, jdeme po jisté stopě.

MLYNÁŘ: Jak jsem řekl, pane správče, v sedniče přebírají ženské ječmen a tady nikdo není — *(zarazí se, když shlédne na Mateři Doušku)*

MATEŘI DOUŠKA *(sedí klidně a tiše u kamen)*

SPRÁVCE *(se rozhlíží)*: Tady ovšem nikdo není. *(S úsměškem)* To já věděl, tady že nikoho nenajdu. A tam — *(Ukázal na sedničku)*

MLYNÁŘ: Jak jsem povídal, naše ženské —

SPRÁVCE *(k drábovi)*: Ty tu hlídej. *(K druhému)* Jdi ven a řekni písaři, ať chlév i kolnu prohlédá. A stodolu. Ostatní ať hlídají všechny dveře a dvířka, jak jsem řek a střechu také, ať nevyrazí došky ten buřič.

DRÁB *(odejde)*

SPRÁVCE *(k prvnímu drábovi, ukazuje na mlynáře)*: Ať se ani nehne!

(Vkročí do sedničky)

PROKOP *(k otci, tlumeně, v úžasu)*: A ji neviděl!

MLYNÁŘ *(tlumeně)*: Mlč, mlč! *(Ohlédně se po drábovi)* Ten ji také nevidí. *(Jde ke dveřím sedničky, chvíli čeká)*

SPRÁVCE *(vystoupí ze sedničky)*

MLYNÁŘ: Že tam také nikdo není.

SPRÁVCE: Ale bude jinde. Vodit za nos se nedám. Se mnou do mlýnice. A světlo, posvit na cestu!

MLYNÁŘ *(k Prokopovi)*: Pojď s námi.

PROKOP *(prosebně)*: Nechte mne tu!

MLYNÁŘ *(naléhavěji)*: Jen pojď — *(Pohlédne tajně na Mateři Doušku)* Pojď, Prokope, budeš se tu bát.

PROKOP: Ó, nebudu.

SPRÁVCE: Jen ho tu nech, překážel by. *(S úsměškem)* Tobě snad ne. *(Zhurta)* Vezmi světlo, půjdeme.

MLYNÁŘ *(vezme svíčku, ohlédně se po Mateři Doušce. Má strach nechati Prokopa tu i říci o Mateři Doušce)*: Nechte, milostpane, hošíka aspoň do sedničky.

SPRÁVCE *(neodůvěřivě)*: Aj, co máš s ním za lubem? *(Náhle k drábovi)* Zavři dveře *(ukáže na hlavní)* tady *(ukáže na sedničku)* a tady také. Hoch ostane tu. *(K mlynáři)* A ty pojď!

MLYNÁŘ: Hned, jen co přinesu hochovi louč, aby neostal potmě.

SPRÁVCE *(zlostně)*: Nic! Chceš jen zdržovat. Však on se hoch nepoděsí.

MLYNÁŘ *(k sobě)*: A ji nevidí! *(K správci)* Svíčku tu nechám. V mlýnici bude světlo.

SPRÁVCE *(se rozkřikne)*: Nač ty kejkle, šelmo podšitá! O kluka ti nejde, ale ty máš strach a chceš zdržovat. Dnes není doupě prázdné. Hajdy! *(K drábovi)* Jdi napřed.

DRÁB *(do mlýnice)*

SPRÁVCE *(ukáže kordem)*: Za ním!

MLYNÁŘ *(bere svíčku se stolu, k Prokopovi)*: Kdyby ses bál, příběhni za mnou. *(Odchází, k sobě)* Co to je, co to jen je? *(Ohlédně se po Mateři Doušce. Odejde do mlýnice)*

SPRÁVCE (za ním)

(*Ve světnici se setmí. Ticho*)

PROKOP (*k Mateři Doušce, tlumeně*): Oni tě neviděli!

MATEŘI DOUŠKA: Mne v jiném vidí a v jiném stíhají. (*Měkce*) Ty se nebojiš?

PROKOP: Správce se bojím, ten je zlý. Tebe ne. Ale kdo jsi a jak ti říkají?

(*Ozve se tlumený zpěv ženských hlasů za scénou:*

*Na dole, v ouvale
v májovém soumraku
dřímá květ —*

MATEŘI DOUŠKA (*vstane, kukla z ní zmizí. Zjeví se mladá, svěží, s věncem na rozpuštěných vlasech, v bělostné říze v náhlém, magickém osvětlení*)

PROKOP (*hledí na ni u vytržení*)

MATEŘI DOUŠKA:

Jsem dech, jenž vane rodným krajem,
vlnami lánů a luk a vonnou krásou,
jsem dumné teskno širých jeho plání,
duch strážných hor, taj zadumaných lesů.
V jich hloubi, v pusté rozvalině hradu
se tajím, smutná touha slávy zapadlé.
Já k ohni pastevců si tajně sedám,
kdy v soumrak z luhu rudě zaplane
neb klidné chaty na krbu a volá
tlum mátoh děsivých neb starou píseň budí.
Mnou bije, pláče, zpívá srdce lidu,
mnou žije mrtvých otců sen i dílo,
mnou schopíš doby strast i věků útisky.
Jsem jasné tajemství, však temné svým.
V tvé duši dřímej v šeru tušení,
až přijdu zas; a poznáš-li mne, nezapřeš,
květ svaté síly v tobě vykvete,
co skála tají, dubem zašumí.

(*Zmizí, všude zase šero. Jím se ozve tlumený zpěv ženských hlasů za scénou:*

*Na dole v ouvale
v májovém soumraku
sladký sen —*

zpěv se tratí do dálky až vyzní)

VI.

PROKOP (*u vidění*)

KRAJÁNEK (*s planoucí loučí ve dveřích*): Prokúpku! Prokope! (*Vkročí*)
Pantáta mne posílá.

PROKOP (*jako ze sna*): Kde je —

KRAJÁNEK: On sem nemůže, musí se správcem. Ale nic nenajdou. (*Až ke Prokopovi*) Ale kde je — (*zarazí se*) ta, víš —

PROKOP: Vidím ji —

KRAJÁNEK: Vždyť tu není. Kam se poděla? Či snad — (*Jde k sedničce, vezme za kliku*) Zavřeno. (*Volá do sedničky*) Je u vás to cizí děvče?

HLAS (*ze sedničky*): Není, nikdo tu není. Otevřte nám.

KRAJÁNEK (*k Prokopovi*): Kudy odešla? (*Sáhne na kliku hlavních dveří*)
Taky zavřeno! (*K Prokopovi, naléhavěji*) Kudy odešla?

PROKOP: Krásná paní zmizela! (*Pozvedne svých očí*) Ten zpěv, ten zpěv!

KRAJÁNEK (*žasne*): Zpěv? A krásná paní? Pro boha, co se děje? To jsou
čáry, to byl duch! To byl mocný duch!
(*Pokřičuje se, pak rychle k Prokopovi*)

Konec přede hry

Národní umělec PETR BEZRUČ:

DVA DOPISY

Jiráskův Hronov má slavné jméno v literární historii a já jsem snad tři čtvrtiny Jiráskových her přečítal a rád se k nim vracím v zimě. Jak jsem rád čítal knihy Jiráskovy jako gymnasista a nikdy jich nezapomněl! Má být čím pyšna mládež hronovská.

(Z dopisu ze dne 27. I. 1953)

Milí,

nikdy jsem se nesetkal s Jiráskem. O nějakém vlivu nelze mluvit, on byl historik, já jsem mluvil řečí vázanou. Ale kdykoli mi přišla některá Jiráskova kniha do ruky, přečítal jsem ji třeba desetkrát. Jirásek je právě Jirásek pro celý národ.

Pozdravuji srdečně.

Petr Bezruč — 28. I. 1955

Národní umělkyně, nositelka Řádu práce RŮŽENA NASKOVÁ:

MOJE ROLE V JIRÁSKOVÝCH HRÁCH

Jedním z prvních a nejmocnějších hlasů, jež na mne zavolaly, byl vážný, moudrý a laskavý hlas — hlas Aloise Jirásky. Byl tak naléhavý, nejen pro poutavost a dokonalost svého vyprávění, ale jistě i proto, že bylo možno s ním projít tolik různých dob, prožít s ním osudy své vlasti v tolikeré podobě, v hořkosti, bezprávního ponižování i v jásavé víře ve vítězství lidských práv. Jiráskova síla víry v rozbití pout poroby, jeho tvrdé přesvědčení, že temno musí ustoupit světlu, že zvítězí bratrství lidí, jeho věstecké vidění vítězného zítřku, to snad nejvíc podmaňovalo nás, kteří jsme ještě zažili Rakousko a světovou válku, protože v nás sílilo a oživovalo jistotu, že není zla, které by přes všecku zdánlivou sílu a nepřemožitelnost nepodlehlo ve spravedlivém boji. Vedl nás svými slovy bezděčně jako prozíravý a bdělý lodivod všemi vzkypělými vlnami, dával nám víru, jež hory přenáší. Víra, láska, věrnost sobě a právu, to byl onen vůdčí motiv, pro který jsme vždy Jirásku tolik ctili a milovali. Pro ně zůstal živý až po dnešek.

Když jsem později byla tak šťastna, že jsem mohla ztělesnit na jevišti jeho postavy, měla jsem vždy hřejivý pocit jeho blízkosti, jenž mne pro-

vázel již od dětské četby. Připravena jeho dílem knižním, přistupovala jsem k jeho dramatickým postavám, jako do světa dávno známého. V pěti Jiráskových hrách vytvořila jsem devět postav: císařovnu Barboru v »Janu Roháčovi«, v »Janu Husovi« dokonce tři velmi odlišné role — pokornou matku studenta Martina, ušlechtilou Annu z Frimburka a konečně bojovnou paní Žofku ze Zderazu. V »Janu Žižkovi« jsem hrála měšťanku. V »M. D. Rettigové« nejprve němčící převrhlu Češku Rollerovou a konečně i samu Magdalenu Dobromilu. Tato úloha mne zvláště jímavě opředla půvobem jasně viděné doby úsvitu. Miluji z celého srdce tuto osvícenou, statečnou ženu, která si u Jirásky tak dobře rozumí s pravdou prostých i s blouděním mladých, a která ztělesňuje tři z nejvzácnějších ženských vlastností: cit, rozum a odvahu. Všechno, co mi Jirásek pověděl o své Litomyšli, ať už ve »Filosofské historii« či ve svých »Pamětech«, bylo mi dobrým ukazatelem cesty k této přemilé roli. A »Lucerna« mi dala kněžnu i mlynářovu bábu. Z Jiráskových postav však nejvíc miluji Martu, matku studenta Martina z »Jana Husa«. Je to role nevelká, zdánlivě v pozadí, ale kolik heroické krásy je v její málomluvnosti, v jejích tichých krocích do kaple Betlémské. Za všechny matky neznámých hrdinů promlouvá tato tichá prostá žena, velká srdcem i mlčenlivým utrpením.

Ano, byly to předobré, mocné a laskavé sudičky, které hlídaly mé citové probuzení a ukazovaly mi cestu.

Zasloužilý umělec JAROSLAV VOJTA:

PRVNÍ SETKÁNÍ

Vzpomínám si na své první setkání s Místrem Aloisem Jiráskem, bylo to roku 1912, kdy se hrál na Národním divadle v Praze Jan Hus. Tehdy onemocněl člen činohry Národního divadla pan Matějovský a já byl telegraficky požádán, abych se za něho ujal role Petra Zmrzlíka.

Tenkrát jsem Prahu takřka ještě neznal. Byl jsem v té době členem brněnského Národního divadla. Byla to nabídka, která mne, jednadvacetiletého chlapce, nadobro ohromila. A co mne při tom ještě zvláště blažilo, doporučil mne Eduard Vojan, který u nás v Brně často pohostinsky vystupoval a nejednou mne, prý »mladého nadaného herce«, srdečně pochválil. A tak jsem přijel do Prahy. Se zatajeným dechem obcházel jsem nádhernou budovu Národního divadla. A když jsem konečně vstoupil na jeviště, srdce se mi sevřelo a přemohlo mě hluboké dojetí, když jsem si uvědomil, co slavných umělců tu přešlo, co slavných a nezapomenutelných jmen! Nemohl jsem si nevzpomenout i na svého otce, který tu též krátce před svou smrtí s úspěchem hostoval.

Na Slovanském ostrově byl tehdy zkušební sál, kde stálo jeviště, na němž jsem si odbyl zkoušku. Večer mne pan Baier, znamenitý maskér a parukář, nalíčil a nalepil mi krásný plnovous. A ač jsem měl jen jedinou zkoušku, dopadlo mé vystoupení dobře. Však jsem také svoji roli měl tak bezvadně nadřenu, že kdyby mne byli o půlnoci vzbudili, byl bych ji vysypal ze sebe jako z rukávu. Přesto jsem však měl trému. A nebylo také divu! Vždyť kolem mne na scéně bylo tolik významných umělců a já bezděčně cítil na sobě jejich pohledy, sledující mou hru.

Druhý den po vystoupení zavolali mne do ředitelské kanceláře k tehdejšímu řediteli Národního divadla Schmoranzovi. Zaklepal jsem, vstoupil a zůstal jsem stát jakoby přimražen: Vždyť proti mně seděl sám Mistr Alois Jirásek! Byl jsem mu představen. Mistr hřejivými slovy poděkoval za můj včerejší »záskok«, ale současně mne, nezkušeného, v pravém slova smyslu »zdrtil« svou poznámkou. Povídá: »Bylo to, hochu, odvážné i hezké, ale jednu věc vám přesto nemohu odpustit, že jste totiž v Betlémské kapli nesmekl čapku —«. »Prosím, to ta zatracená tréma«, koktal jsem na omluvu a ani nevím, jak jsem se vypotácel ze dveří. To tedy bylo mé první setkání s Místrem Aloisem Jiráskem.

Po první světové válce byl jsem angažován k Městskému divadlu na Královských Vinohradech, kde jsem vystoupil v titulní roli v Jiráskově hře »Emigrant«. Tuto roli jsem hrál opravdu rád a s láskou. Bohužel tehdy už Mistr Jirásek postonával a do divadla už nedocházel.

A tak jsem odehrál celou řadu postav z Jiráskových her: Jana Žižku v »Žižkovi«, Antonína a Vojnara ve »Vojnarce«, »Emigranta« v »Emigrantu«, ševce v »M. D. Rettigové«, mlynáře a starého vodníka a Brahu v »Lucerně«. Jen se mi doposud nenaskytla příležitost nastudovat Jiráskova »Otce«, ale doufám, že i k tomu jistě ještě dojde.

Když jsem jednou navštívil churavějícího již Mistra, dostal jsem od něho na památku jeho vlastní fotografii. Nesmírně si jí vážím a kdykoli studuji některou roli z jeho děl, ať už na divadle nebo ve filmu, vždycky si představuji, jak na mne z tohoto věnovaného obrázku hledí Mistrova milá a drahá tvář a maně zalétám ve svých vzpomínkách do dob krásného mládí, do svých 21 let, kdy po prvé jsem spatřil našeho milovaného Mistra Aloise Jirásky.

Na Hronov mám moc hezké vzpomínky. Po prvé jsem tam vystoupil ještě jako mladý herec u společnosti Procházkové-Malé. Od těch dob hostoval jsem v Hronově několikrát s přítelem Vydrou a s paní Leopoldou Dostálovou. Naposledy jsem byl v Hronově, když se filmovala »Mladá léta«, v nichž jsem hrál Jiráskova otce. Hronov se mi velmi líbí, mám jej rád a každý pobyt v něm zanechal ve mně vždy mocný dojem. Jakoby vanulo z něho kus naší krásné a hrdinné historie, a jeho pěkné divadlo tají v sobě pro herce i diváky mnoho podmanivého kouzla.

K MLADÝM AUTORŮM

Má vzpomínka na Aloise Jiráska redukuje se bohužel jen na epizodu, a ještě náhodnou. Ale i té si vážím.

Nuže, seděl jsem jednou na Hlavním nádraží, když tu přišel Jirásek a usedl k osamělému stolu. Dlouho jsem váhal, až konečně jsem si dodal odvahy a představil jsem se mu. Byl zřejmě udiven, protože mezi svými žáky nenalézal takového jména, ale už záhy se rozhovořil, jakmile zvěděl, oč mi jde. Ptal jsem se ho na nic menšího, než jak píše své mistrovské historické romány. Usmál se tehdy a řekl: »Samozřejmě, kdybych psal jen historii, to bych mohl opisovat třeba jen Palackého, ale v románu si musí člověk mnohé dobásnit, i když se drží historických pramenů«.

Byl bych se chtěl ptát ještě na to, co rozumí dobášením, když tu vešel kterýsi jeho známý, kterého tu Jirásek zřejmě očekával. Nechtěl jsem je rušit a nerad jsem se odporoučel. Ale slova Jiráskova mi utkvěla stejně jako jeho vlídný pohled zasklený brýlemi, jež si občas čistil. A často jsem přemýšlel o jeho slovech. To je také odpověď na druhou otázku:

»Držet se historických pramenů a umět je dobásnit, což ovšem nevylučuje pevnou realistickou cestu«. To byla jasná deviza i pro mou pozdější tvorbu v oboru historického románu. Často to byla perná práce za prameny, nejednou jsem si musel mnohé domyslit, ale nakonec jsem dospěl svého cíle. Ovšem, že Jiráskova bohatá a plastická epika a bojovná tematika zůstává mi dosud ideálem. Vskutku Jirásek byl v naší beletrii jediný. A neohrozila jeho romanopisectví ani pozdější tak zvaná historisující beletrie, jež pokládala za přednost odpoutat se od historických pramenů.

Nositel Řádu práce RUDOLF DEYL st.:

JIRÁSEK - DRAMATIK

Mám jedenáct dopisů od Mistra Jiráska a velmi si jich vážím. Myslím, že byl z českých spisovatelů, který zbavil řinčivá rytířská dramata zbytečné přítěže.

Snad někdy pro historickou pravdu dovedl ochudit i dramatičnost. Jirásek se na každou hru pečlivě připravil, studoval dobu, kroj, zbraně, dovedl se poradit s odborníky. Na generálních zkouškách sedával s pro-

fesorem Zikmundem Wintrem. Oba velcí znatelé historie se radili. Winter mívával někdy připomínky a pronášel je velmi hlasitě, aby Jirásek dobře slyšel. Sedával jsem se zájmem za oběma stařečky, abych se poučil z jejich domlouvání.

Na hru »Jan Hus« mám pěknou vzpomínku. Ředitel Schmoranz si přál, abychom v odpoledním představení vynechali část se Staroměstskou radnicí, protože uklizení a přestavování kulis stálo mnoho práce a času. Představení se zúčastnil také Mistr Jirásek, přišel po hře za jeviště a velmi se zlobil. Co jsme prý s tou hrou udělali, proč jsme z ní vynechávali? Nikdy hercům ve svých hrách dodatečně nic neopravoval, ale žádal, aby se z nich nic nevypouštělo a hrály se tak, jak jsou napsány. Vysvětlovali jsme, že to zavinilo ředitelství, ale Jirásek odešel rozzloben a prohlásil, že do Národního více nevstoupí. V červnu 1926 byl VIII. všesokolský slet. Národní divadlo dávalo zase »Husa« — Jiráskovi na usmířenou. Mistr se představení zúčastnil, přišel ke mně a šeptnul: »Víte, já už dobře neslyším, ale jestli bude konec dříve než v půl jedenácté, poznám, že jste zas něco vynechali.«

Když četl Manifest českých spisovatelů, stál jsem blízko něho. Jaká to byla krásná, povznášející chvíle! Když šel Jirásek, doprovázen Kvapilem ze sálu, byl jsem tak dojat, že bych mu obě ruce zlíbal. Jirásek se ale utřhl a polohlasně řekl: »Krásné to bylo! Jestli to špatně dopadne, bude z toho provaz, ale i ten by stál za to!«

Zasloužila umělkyně EVA VRCHLICKÁ:

JIRÁSEK A VRCHLICKÝ

Jak bych nevěděla o stycích Vrchlického s Jiráskem. Jejich přátelství nebylo nikdy přerušeno. Jestliže se některým literárním závistníkům podařilo rozvést Jaroslava Vrchlického s Juliem Zeyerem, neuspěli nikdy otrást přátelským svazkem Vrchlického s Aloisem Jiráskem. Zeyer i Vrchlický byli snadněji zranitelní v různých literárních štvanicích, kdežto Jirásek, »ten náš husita«, jak o něm můj otec říkával, se nějakou válečnou lstí nedal tak lehko obloučit, byl tvrdší, klidnější, neústupnější, a proto i v úsudku pronikavější než lyrický Zeyer, a jsem přesvědčena, že si byl Vrchlický dobře vědom, že může na něm stavět jako na skále. Dokladem toho je nejen ústní podání, ale i korespondence obou i z mladých let, která zároveň potvrzuje i vzájemnou úctu a obdiv díla. Tak jako měl Jirásek Vrchlického za největšího básníka své doby, tak Vrchlický Jiráska za největšího prosaika nesmírného významu pro veškerý národ.

NĚKOLIKRÁT S ALOISEM JIRÁSKEM

Jiráska jsem poznal u spisovatele Františka Kvapila. Kvapil zval ve čtvrtek navečer dcerky spisovatelů a studenty k sobě a říkal této společnosti »Zahrada mládí«. Také v ní byla Jiráskova dcera Boženka. Chodila tam s ní maminka. Jednou přišel však také tatínek. Pán střední postavy, trochu již našedlý, černého, hluboce zářivého oka, statný padesátník, neprofesorský. Usedl hned k nám studentům, k Hanuši Jelínkovi, Otakaru Thérovi, Josefu Mildnerovi, Lotharu Suchému, Inocenci Arnoštu Bláhovi, Kvido Maria Vyskočilovi a začal se vyptávat na práci, na profesory, mluvil a debatoval jako starší kolega. Vzpomínal na svá studia, přirovnával a povzbuzoval k práci a pořádnému, čistému životu.

»Student má šetřit tělem i duchem, uchovat se zdravý, svěží, neopotrebovat se životem. Má si dát přesný, vysoký cíl a snažit se ho dosáhnout. Příkladem nám musí být naši buditelé, kteří z trochy vlastenců vybudovali národ. Tento obrodný proud musíme stále doplňovat a zesilovat, jsme obklopeni cizím živlem, k tomu je nutno vyvinout velkou a důmyslnou sílu, abychom odolali. Student musí mít citlivé svědomí k sobě, k rodině, k národu a k člověku vůbec. Nesmí nikdy zapomenout, z čeho vyšel. My jsme skoro všichni z malých kořenů. Jsme ze širokých vrstev, ze sedláků, z dělníků, řemeslníků a živnostníků, toho musíme dbát a těmto vrstvám vracet, co nám daly. Musíme svou prací sloužit lidu a národu. Proto vylučme ze sebe každou panštinu, budme lidoví!

Takové nechť jest i naše umění! Nemluvme o aristokratismu, nehrejme si na něj. O dekadenci také nemluvme, jsme mladý, jarý národ, jemu patří budoucnost, musí tvořit prolog, ne úpadek a konec.«

S tohoto hlediska hájil Jirásek svůj umělecký demokratismus, ano, je celou bytostí demokrat, jeho umělecký demokratismus je výsledek velké zkušenosti, potvrzuje mu jej studium dějin.

Je přirozeno, že Jiráskova řeč nebyl monolog, že jsme do ní vpadali souhlasem i námitkami. Ale zbylo z ní leccos pro život a navázalo se s Jiráskem spojení. Pak jsme s ním mluvili při setkání na ulici, o plese, v divadle, a vždy měl pro nás pohled a úsměv. Jirásek využil každé možnosti, aby promluvil s mladým člověkem.

Jednou za deště jsem se postavil pod loubí u kostela sv. Salvátora. Za chvíli si tam stoupl i Jirásek a Zikmund Winter. Jirásek přistoupil hned ke mně a začal mluvit o mém článku o sobě v Zlaté Praze. Byl nespokojen, měřil jsem jej příliš cizími literaturami a jeho citovým prožitkům jsem upíral vášnivost, rozlet, světovost. Jirásek odpovídal: »Musíme se měřit

podle svých poměrů, podle svého. Učit se u cizích, to ano, ale nesmějí nám být ve všem směrodatní, musíme sebevědomě dbát sebe!«

Po převratě setkal jsem se s ním ve vlaku, jeli jsme spolu do Prahy. On z Hronova, já z Bratislavy. Začal ihned o Slovensku. Jaká je to milost osudu, že Slováci jsou s námi spojeni státně. Byl si vědom všech nebezpečí a nástrah proti tomu, a tím naše znásobené povinnosti učinit vše, abychom zdolali všechna nedorozumění a vyvíjeli se nadál v společném dorozumění. Především mládeži ukládal, aby pozvolně splývala a odstraňovala zcizení z minulosti. Měl vůbec za to, že stát udržíme jen jeho stálým zajišťováním, hospodářskou soběstačností a vespolečnou uvědomělostí. Nejsilnější oporu hledal zase v lidu a v jeho uvědomění. Doporučoval i navazovat přátelství Čechů a Slováků navzájem, jemu samému prospělo na př. přátelství s Holubym, v leccem si pomohl a prospělo to i věci.

NÁRODNÍ UMĚLEC Dr. H. C. LUDVÍK KUBA VZPOMÍNÁ

Po prvé jsem se setkal s Aloisem Jiráskem asi roku 1889 v ateliéru svého učitele Karla Libschera. Přišel se tam ptát a podívat se na barvu kraplak. Ze žáků jsem byl v ateliéru jediný. Tenkrát už o mé činnosti věděl a tak se mnou udrobil několik slov, ač pospíchal a návštěvu omezil na nejnnutnější míru.

Po druhé jsem se s ním setkal asi po dvou letech v Poděbradech, odkud s pomocí lékaře dr. Boučka a lékárníka Hellicha podnikal výlety do okolí, neboť se zajímal o prostředí, v němž žil milčický rychtář Vavák. I sem ho přivedl zájem pracovní. V Milčicích si nejen nechal ukázat, kde a jak Vavák bydlil, nýbrž i nakreslit původní půdorys onoho stavení a jeho jizeb. V nedaleké Vrbové Lhotě se podařilo shromáždit v hostinci značný počet selského lidu a Jirásek se tam seznamoval s rázovitými postavami našeho Polabí. Tak byl důkladný v přípravě svých prací. Bylo to koncem května, kdy u nás luka bájí zázraky svými květy a tak se mi podařilo ukázat Jiráskovi tuto naši pýchu, která nadchla i jej.

Když koncem první světové války projevovali naši poslanci ve Vídni malátnou bezmocnost, dospěl Jirásek k přesvědčení, že se už od našich politiků nedá očekávat vážné a opravdové slovo a že je tedy řada na spisovatelích. Vydal proto spolu s Jaroslavem Kvapilem a četnými našimi předními spisovateli deklaraci slavné paměti. Žil jsem tehdy samotářsky a proto jsem o tomto podniku předem nevěděl. Jakmile jsem však deklaraci přečetl, ihned jsem Jiráskovi dopsal, aby oznámil i můj souhlas. Jirásek tak učinil a tak mne od něj obratem došel lístek, datovaný v Praze dne 28. V. 1917, v němž mi psal: »Potěšen Vaším souhlasem děkuji za milý a srdečný list. Váš souhlas oznamuji novinám.«

S Jiráskovou literární tvorbou jsem se začal seznamovat počátkem osmdesátých let, když jsem studoval na kutnohorském učitelském ústavu. Se spolužákem Josefem Braunem, pozdějším historickým povídkářem, cti-
telem Třebízského, jsme o Jiráskovi často debatovali. Měkkého a zamlže-
ného Třebízského jsem porovnával s Jiráskem, který mne více přitahoval
svou jadrností a realistickým způsobem podání. Již jeho první díla na mne
tehdy působila silným dojmem. Nedivil jsem se proto, že se Jirásek stal
nejmilejší četbou českého vojáka za první světové války. Napájel ho svým
zdravým, historicky odůvodněným vlastenectvím a připravoval tak naši
příští národní armádu. Tak se Jirásek stal v oněch vážných chvílích nejen
vůdcem českého lidu, nýbrž i jeho vojevůdcem!

Národní umělec, laureát st. ceny ZDENĚK ŠTĚPÁNEK:

BEZ JIRÁSKA SI NELZE PŘEDSTAVIT ČESKÉ DIVADLO...

Setkal jsem se s Aloisem Jiráskem mnohokrát ve Vinohradském divadle, kdy k nám přicházel na zkoušky i na představení svých her. Hráli jsme tam »Emigranta«, »Lucernu«, »Vojnarku« a »Otce«. Všechny hry režíroval Jaroslav Kvapil, dlouholetý spolupracovník a přítel Jiráskův. Měl jsem to štěstí, že jsem hrál ve všech těchto hrách. V »Emigrantu« Březinu, v »Lucerně« mlynáře, ve »Vojnarce« Antonína a v »Otcích« Václava. Hrál jsem všechny rád, ve »Vojnarce« jsem hrál i ve filmu, ale nejraději jsem přece jen hrál mlynáře. I dnes je mi »Lucerna« nejmilejší hrou a miluji svého vodníka Ivana. Jirásek byl nadmíru spokojen naším provedením svých her a dával to nepokrytě najevo. — Děkoval nám za to, že jsme »Lucernu« opravdu rozsvítili do plného jasu. Za nejzajímavější pokládám, co mi Jirásek řekl o »Lucerně«, když jsem ho doprovázel jednou po zkoušce k Museu: »Někteří čeští politikové se snažili pomocí šlechty zvýšit svůj vliv ve Vídni a sebe tak povýšit v očích národa. Šlechta velmi ochotně uvítala tuto skutečnost, protože cítila, jak je u nás osamocena. Byla to špatná politika, protinárodní, naši lidé to dobře vycítili, a byli proti tomu — no a »Lucerna« jim v tom měla pomáhat a myslím, že pomáhala.«

Mnohokrát jsem si tento rozhovor připomněl a myslím, že i vám poskytnu mnoho látky k přemýšlení, obohatíte jí znalosti naší historie z let 1860—1890! Je to hlavně doba Riegrova a Kramerova.

Bez Jiráska si nelze představit české divadlo, jako si je nemůžeme představit bez J. K. Tyla. Vidíte to už z prosté skutečnosti, jak se jeho hry často dávají, jak obecnost na ně rádo chodí a jak herci je rádi hrají.

A. JIRÁSEK:

»U NÁS«

(Úryvek z dílu druhého »Novina«)

»První neděli postní toho roku 1827 na večer bylo v Padolí na hlavní a jediné ulici od »městečka« či náměstí směrem ke kostelu živo i dost hlučno, ač mrzlo a všecko se sněhem proběhlávalo, cesta, střechy i stromy. V tom hustém šeru, do něhož padaly zardělé pruhy z osvětlených oken přízemních, vypadal ten ruch lidí, jako by o rorate bylo, jak všichni se brali vzhůru do lipové, zasněžené aleje.

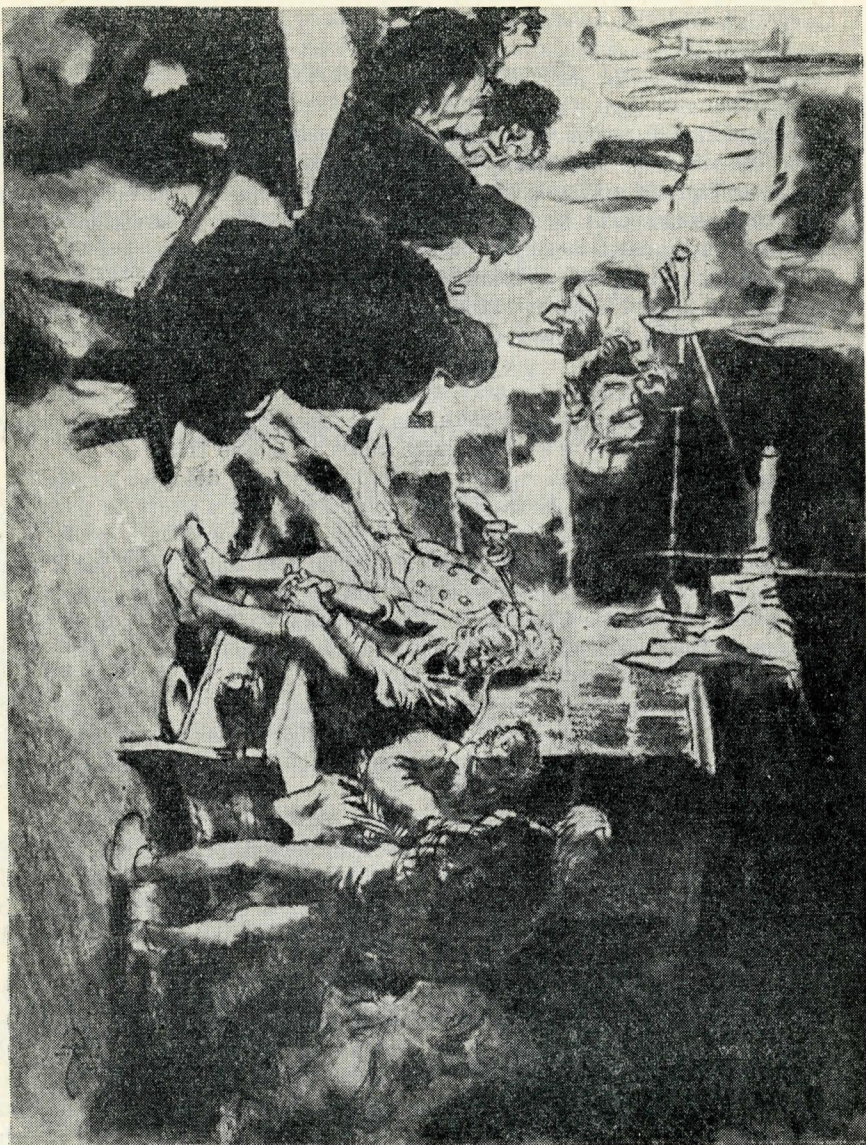
Ale v ní zahýbali vpravo kolem vysokého javoru, jehož rozložitá, holá koruna ztrácela se ve tmě pod černým nebem, a trousili se kolem fary nahoru ke škole.

V nízkém tom roubeném stavení mezi zasněženými stromy zardívala se všechna okna, nejen učitelova bytu, ale i »klasy«, v tu dobu vždycky tmavé, i okno spomocnickovy sedničky vedle velké té jediné třídy.

Před školou černal se houfec zvědavých, nejvíce dětí, jež se tlačily až ku prahu síně a za něj skoro až ke stolku stojícímu u dveří do třídy. Stolek byl pokryt ubrusem, dva talíře se na něm proběhlávaly vedle lojové svíčky, jejíž zardělý plamen neklidně planul, sem tam šlehal, jak z venku mrazivě táhlo. A jak plamen se míhal, míhaly se stíny vybílenou síní, nejvíce protáhlý starého Frýdka, jenž ve vysoké beranici, s mašličkami po straně u stolku stál, ač tam byla židle, a přešlapoval, nohou o nohu klepal a čím dál tím častěji děkoval: »Zaplat pán Bůh!« jak na talíř drncely měděné peníze, skoro samé krejčary a zřídka kdy groš... Frýdek už si někdy pohvízdl údivem, co lidé se hrne; nestačil děkovat a také hlídat. Každou chvíli se rozkřikl na kluky, kteří se chtěli zadarmo do třídy protáhnout.

Ale v tom už zadarmo pouštěl, hochy, děvče, jak přišli s uzlíkem, že nesou šaty do divadla; i kovářova učeďníka nechal, protože nesl Krůčkoví koženou zástěru, kterou Krůček potřeboval jako Prokůpek, kotláře Perlíva tovaryš. Přišli příbuzní hercův i hereček a nebylo možná jich nepustit bez vstupného. Přišel strýc, přišel hoch, kteří začali smlouvat. A Frýdek nebyl tvrdý...

Nebylo vidět ani do třídy, ani do spomocnickovy sedničky, v ty chvíle tak neklidné, rozčilené, jak tu dokonávali poslední přípravy k vystoupení. »Orkestr« smyčcový, sousedský, vedle ve třídě před jevištěm, řízený učitelem, už kousek přehrál a chystal se na druhý. Směs hlasů jako šum vody dorážel do sedničky; nyní garderoby, kdež právě Kalina hodinář, ředitel, režisér a všecko toho kusu maloval Apolence kotlářově či Kačence kostelníkově tváře na červeno, ač jí jen hořely. Namácel vatou do dřevěné škatulky s rumělkou, rozstíral ji po líci, napaloval korkovou zátku, vy-

fukoval z ní jiskry a černil jí pak Apolence obočí, pod nímž oči rozčilením i strachem prudčeji se leskly.

Přišla sem až na vystoupení přistrojená, ve velikém šátku, jako Anina Vackova. Ta v kabátku starém s varhánkami a placce na hlavě, nic nedbajíc kroje berounského kraje, směleji nastavovala tvář, aby jí Kalina namaloval tím připáleným korkem vrásky na čelo i k nosu.

Mladý Krůček, už naličený, v zástěře, zhlížel se v papírovém zrcátku, jak mu to sluší, bude-li se Františce líbit, a neslyšel, jak Vojtěch Perlík, kotlář, od Vacků, tlumeným, vyděšeným hlasem vykřikl, a hrom aby do toho, že mu praskly šle —

Vedle v třídě už hráli třetí kousek; už poslal učitel hocha se štafetou do »kvadroby« (ty termíny všechny Kalina zavedl), že mají už začít. Ale šle nebyly ještě spraveny a pak nemohli najít Perlíkovi půlku na krk, a ještě se také líčil lichvář Kilián Šnadadra (Kalina hodinář), jenž si roztíral »strniště« po bradě a líci, ryl si strašlivé vrásky a podmalovával do popelava oči.

Zatím vlezl mladý Krůček po stoličce na nízké jeviště postavené na školských škamnách. Ty hlavně rozhodly, že sem do třídy dali divadlo, a velká prostora. Nepotřebovali tu kozy shánět a stavět, pořídili to lacino, zadarmo, a líp se tu dalo vstupné vybírat.

... Za den postavili všechno jeviště, zavěsili Kalinovy baldachýny papírové, pořídili pokoj, celý plátěný...

Vpředu u opony stál Doubenus v slavnostním zeleném kabátě úzkých rukávů, zardělý, a držel provazec, aby na dané znamení vytáhl »kardýnu«, jak ho tomu Kalina odpoledne naučil... »kardyna« se hnula.

Jen zvolna, nestejně, jakoby nechutě vyhrnovala se vzhůru. Na chvíli i uvázla a nechtěla dál. Dole v obecnstvu proskakoval smích, za »kulisami« však doráželo několik hlasů, nejvíce Kalinův a jeho bratra učitele, jenž sem z »orkestru« vylezl napovídat, doráželo na Doubena tlumeně, ale ostře, rozčileně, sakra, co dělá —

Než Doubenus s očima na šňůru obrácenýma, usmívaje se, táhl, zardělý v tváři jako rak, a táhl a nepolevil, až světnice kotláře Perlíka, všecka z plátna, osvětlená asi třemi olejovými lampami v kulisách, objevila se celá padolským půlpánům, první jeviště, co Padolí Padolím stálo, na šest set let od času mocného pána Hrona z Náchoda, svého zakladatele...«

KAREL JANKŮ, HRONOVSKÝ UČITEL, VZPOMÍNÁ NA SVÉHO ŽÁČKA ALOISE JIRÁSKA

Poznali jsme se v hronovské škole 1. září 1858, Alois byl žáček sedmi-letý, já jeho učitel — sedmnáctiletý. Byl jsem podučitelem t. č. u svého představeného Vendelína Sáhnera. Škola měla tehdy jen jedinou třídu, žáků mnoho, vyučovalo se polodenně ve dvou odděleních...

Ze staré školy na kopečku nebylo k Jiráskovým u silnice příliš daleko. V létě, kromě boží neděle, chodily děti padolské do školy i do kostela bosy...

Vypozoroval jsem, že Loísík měl pěkné vlohy ke kreslení. Křídou nosil ustavičně v kapse a dovedně črtal osoby, zvířata i věci, obzvláště rád pak maloval koně v postoji, ve skoku i vleže. Tenkrát kde na kterých plotech a vratech. »Kdo jen ty koně na vratech maluje?« podivil se leckdo. »To byl asi Lojza Jiráskův, když hnal okolo na pastvu«, bylo nejčastější vysvětlení. Malířství by se býval rád vyučil, sešlo z toho, ale láska k malířům a nade vše k Alšovi mu zůstala stále.

LUDMILA JIRÁSKOVÁ VZPOMÍNÁ NA OTCOVU LÁSKU K PŘÍRODĚ

Až budete číst spisy mého otce, všimněte si, jak pozoroval přírodu, jak ji znal a jak velice ji měl rád. Měl rád stromy, květiny, zvířata.

Když uviděl v lese veverku, pozoroval ji a potěšeně nám to pak oznamoval. Jeho oblíbené těšily se zvláště sýkorky a v Praze měl v zimě vždy připravené jáhly nebo drobečky, které již při snídani chystal pro vrabce, kteří se pak sletovali na okno jeho pracovny. Přál zvířatům volnost, viděl je rád na svobodě a těžce nesl, když trpěla.

Opět se vracím k jeho knize »Z mých pamětí«. Uvádí v nich, jak jako malý chlapec, když začal studovat v Broumově, procházel pole, luka i lesy v okolí města a vyhledával různé květiny.

Znal jména květin nejen lidová, ale též botanická. My, jeho děti naučily jsme se od něho květiny rozpoznávat a správně jmenovat.

Vzpomínám si, že jednou, když jsem mu přinesla kytičku konvalinek, řekl, že je má nejraději, a potom růže. Z těch zase nejvíce rád měl růži stolistou, která se pěstovala ve venkovských zahrádkách. Několik takových keříků zasadili jsme v jeho zahradě u vilky »Na drahách« v Hronově.

Jakmile začalo jaro, stavěla naše maminka na okna jeho pracovny v Praze krokusy, tulipány a hyacinty v květináčích. Tatínek sám pečlivě je zaléval a nerad viděl když květina suchem trpěla. Tak jako dbal náš tatínek o květiny v kořenáčích, staral se, aby i květiny v jeho zahradě v Hronově byly ošetřeny.

Každé ráno, pokud počasí dovolilo, procházel se v časných hodinách ranních s naší maminkou a pozorovali spolu květiny. To byly jejich krásné, radostné chvíle.

Vzpomínám na poslední rok života mého otce. Bylo to v Praze. Přinesla jsem mu v květináči první krokusy, žluté jako malá kuřátka. Zadíval se na ně a řekl: »Jaro — ale jaro!« Jako by říci chtěl, že se ho nedočká. Nedočkal se. 12. března nám tatínek navždy odešel.

HANUŠ JELÍNEK:

ZE VZPOMÍNEK NA ALOISE JIRÁSKA

Stal jsem se Jiráskovým zetěm r. 1905 a po celých 25 let až do jeho smrti byl náš poměr velmi přátelský.

Bylo to veliké srdce a veliká, čistá duše. Jak miloval svůj rodný kraj a rodnou zem, o tom dostatečně mluví celé jeho dílo. Znal důvěrně svůj lid, uměl s ním hovořit a podívoval se kráse a ryzosti jeho jazyka.

Jednoho dne, na procházce v okolí Hronova, jsme přišli ke vsi Petrovicům. Jirásek mi řekl: »Tady jsem jednou mluvil se starým sedlákem a ten mi řekl doslova tuto větu: »Zapršelo, déšť spad, nic nepohromil a mile přijala ho země.«

Žasl jsem rovněž nad krásou a poetičností, nad výrazovou ušlechtilostí této věty. Jirásek patrně již dříve ji citoval svému příteli J. V. Sládkovi a když jsem pročetl Sládkovo dílo, nalezl jsem v jedné básni doslova citovanou větu petrovického sedláka.

MARIE SEIDLOVÁ:

Z JIRÁSKOVA POBYTU V LITOMYŠLI

Když se profesor Jirásek dozvěděl v r. 1882, že se u nás na Buřvalce chystá nový byt ze sálu, přišel se k nám podívat. Přišla i paní Jirásková s dětmi. Velice se jim to zde zalíbilo, když viděli i zahradu a v ní plno květů, zvláště záhony kvetoucích aster a jiřinek a hned, ač nehotový byt si pronajali. Začátkem září se také nastěhovali.

Jiráskovi se k nám přistěhovali s dvěma dceruškami a u nás jim přibýly ještě Ludmilka a Miluška, takže paní Jirásková měla mnoho co dělat. U Jirásků se hledělo na to, aby děti mluvily správně česky, aby nepoužívaly německých zkomolenin, jak bylo tehda v české řeči plno.

Nejvíce radostí bývalo v létě na zahradě, kde bývala s námi i paní Jirásková. Tam se někdy objevil i profesor Jirásek, ale jen na chvíli. Jeho vázala povinnostmi škola a spisovatelství a příprava k němu zabrala mu všechnen čas ve dne, ba i v noci. Na zahradě jsme měli prostorný altánek, kde se scházival náš strýc Jan Seidl, piarista, pensista zdejšího kláštera se starým učitelem Kopeckým a naším tatínkem na karty. Mezi ně na besedu zašel i Jirásek. Jednou se za jeho přítomnosti dal starý kantor Kopecký do vypravování o svém působení učitelském. Toho použil spisovatel Jirásek ke své výborné humoresce »Učitelský«.

Na Buřvalce žil Alois Jirásek šest let, zde napsal »Psohlavce«, »V cizích službách«, »Skály«, »Pandurka«, »Zemanku«, »Marylu«, »Zahořanský hon«, »Z malých cest«, »V sobotu«, dva díly románové trilogie »Mezi proudy«, první díl »F. L. Věka« a mnoho drobných povídek a obrázků ve svazcích »Z různých dob«.

V září r. 1888 se Jiráskovi stěhovali do Prahy. V upomínku dostala sestra, byla z nás nejstarší, Jiráskovu knihu »Na dvoře vévodském« s věnováním a podpisem. Každým rokem pak o prázdninách navštěvoval Jirásek Litomyšl.

V r. 1926 jela z Litomyšle do Hronova k Mistru Aloisu Jiráskovi delegace s blahopřáním k 75. narozeninám a já jsem se k nim připojila za Buřvalku. Těšila jej vzpomínka z Buřvalky. Naposledy jsem se sklonila již jen před jeho ostatky, když je převážely z Prahy do Hronova přes Litomyšl.

ANNA JIRÁSKOVÁ:

PRÁZDNINY VE VESNĚ

Po čtrnáct let každoročně s příchodem letních prázdnin přijížděl Mistr Alois Jirásek se svou rodinou do vily Vesny. Tedy v těch prvních deseti letech Mistrova pobytu ve Vesně byl Hronov ještě velmi tiché městečko a zvláště toto zákoutí se spíše podobalo venkovu než městu. Vesna stála uprostřed kvetoucích luk a jen opodál se krčilo několik přízemních domků.

Všichni členové Jiráskovy rodiny se těšili do Hronova a Mistr sám se zalíbením překračoval práh Vesny. Miloval nade vše svůj rodný kraj, zůstal mu do smrti věren a jako citlivý umělec uměl se radovati z prostých půvabů denního života.

Prázdniny však pro něho nebyly jen odpočinkem. Alois Jirásek patří k umělcům, pro něž je tvorba tvrdou, přísnou a soustavnou prací. Proto i letní den měl od rána do večera svůj pevný řád. Rozdělen mezi práci a oddech s vycházkami do lesů probíhal takřka beze změny. A přece, kolik bohatství v nich! Mistr dovedl najít čas pro každého člena své početné rodiny i pro nás, mé rodiče, malou sestřičku a mne. Dokud jsme byly malé, houpal nás na kolenou, učil lidovým říkankám, pošádilil nás, později se staršími porozprávěl jako opravdový přítel a vzácný vychovatel. Láska, srdečnost a vroucnost prozařovaly vůbec celý rodinný život u Jirásků.

Za pěkného počasí psával Mistr za dne vysoko ve stráni. Dosud tam stojí tři břízky, mezi jejichž kmeny byla zasazena deska prostého stolu. Tam

byla napsána řada Jiráskových děl. Byly tam dopsány poslední stránky kroniky »U nás« a první díl »Z mých pamětí«. Posledně napsal zde Alois Jirásek některé kapitoly »Husitského krále«.

Nejhlubším dojmem na mne jako na dítě zapůsobily besedy za teplých večerů na zápraží verandy. Bylo tak milo poseděti a poslouchati vyprávění o Praze, starém Padolí, o různých příhodách a denních událostech. Jako by to bylo dnes, slyším dosud srdečný a zdravý smích Mistrův a jeho upřímný zájem: »Jak jste to řekla, paní učitelová?« To když má maminka ve vyprávění o starém Hronově užila zapomínaný hronovský dialekt a různá méně obvyklá rčení a výrazy upoutaly jeho pozornost. A již také putoval záznam do notesu. I za nejživější zábavy však v přesnou hodinu se Mistr se všemi rozloučil. Nikdo se ho neodvážil zdržovat. Všichni věděli, že časně ráno, zatím co ve Vesně budou ještě pohříženi ve spánek, Mistr vstane a bude pracovat až do snídaně.

K. E. ŠTAFFA:

JIRÁSEK NA SLOVENSKU

Mistra Jiráska jsem znal plných 51 let. Setkávali jsme se v Hronově, v Litomyšli i v Praze.

O zájezdu na Slovensko, za materiálem pro »Bratrstvo«, dohodl jsem se s Mistrem Aloisem Jiráskem u přítele Ignáta Hermanna v domě »U dvou rytířů« v Praze II.

Vzpomínky na tento zájezd jsou krásné. Setkali jsme se se slovenskými buditeli, Hviezdoslavem v Námestově na Oravě, Sv. Hurbanem Vajanským, správcem Slovenského musea v Turčanském Sv. Martině, potom s Holubym, J. Hollým, Belblavým atd. Ti nám dali pokyny, kam máme jet, kde a jak pátrat a předali nám doporučující dopisy.

Pátrali jsme v městských, farních a župních archivech. Započali jsme v tehdejší Prešpurku (Bratislava), pokračovali v Zemanském Podhradí, Bošáci, Trenčíně, Žilině, Kremnici, Zvolení, Vigláši, Detvě, Lučenci, Filakovu, Jágru, Rimavské Sobotě, Rimavské Bani, Muráni, Moldavě, Košicích, Rychnavě, Podolínci, Lehnici, na Štrbském Plese, Kubíně a skončili v Turčanském Sv. Martině. Svízelů byla spousta.

Probírali jsme archivy, pokud nebyly zničeny nebo odvezeny do Budapešti.

Mistr Jirásek byl nesmírně bystrý, všemu věnoval pozornost, bedlivě si všímal okolí a já mu musel malovat skicy. Měl obrovskou paměť dějinnou. Pracovali jsme denně mnohdy od 7 hodin ráno do 11 hodin v noci. Byl pilný a neúnavný.

ALOIS JIRÁSEK — PROFESOR

(Světobor 1930)

Měli jsme Jiráskova profesorem dějepisu a zeměpisu na gymnasiu v Žitné ulici... Jirásek byl námi přijat s úctou a podivem. V jeho hodinách byl klid, nikdo nedal úmyslně příčinu k nespokojenosti profesora, a protože i náhodný skutek nebo nedopatření Jiráskova rozčilovalo, každý dbal, aby se vyvaroval toho, co by jej mohlo popudit. I na prospěch třídy měl Jirásek mimoděk značný vliv. Nebyl přísný, naopak, dobrota jeho srdce se zračila ve všem jednání. Zapomínali jsme, že je naším profesorem a byl nám především uctívaným spisovatelem. A chápali jsme, že je mu školská práce obtížná a proto jsme mu ji ulehčovali.

Leckdy přinesl náruč obrázků, historických výjevů, osob, staveb, uměleckých děl, krotů a podobně. Úvodem pronesl několik vět a my se mohli dívat celou hodinu. Zatím Jirásek seděl za stolem, přemýšleje nebo chodil před lavicemi v neveliké prostoru, ruce vzadu složené a hlavu schýlenou. Měl jistě před očima hrdiny svých románů, obíral se jimi, spřádal jejich osudy. A my tiše prohlíželi obrázky.

Za jeho hodin nikdy nebylo napjaté atmosféry, nebylo strachu a nedůvěry a bylo stejné, jestli na začátku hodiny vyňal zápisník a dal se do zkoušení nebo se chopil knihy a pronesl milým hlasem srdečností zaměřeným: »Dnes půjdeme zrouna dále.«

JITKA KAŠPAROVÁ:

ALOIS JIRÁSEK A ADOLF KAŠPAR

Styky mezi mým mužem Adolfem Kašparem a Mistrem Jiráskem byly velice srdečné. Mistr Jirásek nás několikrát navštívil a vždy se rozhovořil o díle, které mělo být ilustrováno. Někdy i projevil přání, jak by si to představoval nakreslit.

Spokojenost s ilustracemi projevoval Mistr Alois Jirásek i v dopisech Adolfu Kašparovi. Z několika výňatků je vidět, jak oba umělci spolupracovali po dlouhá léta.

»Včerejší zásilka („Temno“) byla mně překvapením obzvláště milým, teprve tím, že mně dosvědčila, že „Temno“ opatříte tak krásnými titulními listy, jež znamenitě vystihují dobu a jejího ducha. Souhlasím úplně

s tím, jak navrhuje, aby kresby byly černé. Děkuji Vám za zásilku a že „Temno“ svým uměním vyzdobíte.« (13. III. 1921.)

»Dychtivě jsem rozbalil Vaši zásilku („U nás“) — s radostí jsem prohlížel Vaše dílo. Nemohu než opakovat, co jsem již dříve napsal: malířsky krásné a ve všem znamenitá charakteristika a věcné studium.« (11. VI. 1926.)

»Co jsem Vám chtěl psát: abych Vám poděkoval za 1. díl „Bratrstva“ — za Vaše umělecky krásné dílo, kterým jste jej vyzdobil. Mám z něho radost a těším se na druhý díl. A teď díky za milého podařeného bratříka, který Vám ze svazku ujel, aby u mne uvízl.«

MARYNA SVOBODOVÁ-ALŠOVÁ:

ALOIS JIRÁSEK A MIKOLÁŠ ALEŠ

Alois Jirásek po přestěhování z Litomyšle do Prahy občas navštěvoval tatínka. U nás se prostě říkalo pan Jirásek. Beze všech titulů, ale co znamenalo to jméno v naší rodině, kde bylo vyslovováno jako jméno z tatínkových přátel nejdražší! Když při své návštěvě vešel a v předsíni zahlaholil jeho zvučný, krásný hlas, plný srdečnosti, naplnil všechny členy rodiny vzrušením a tatínek s radostí vítal svého přítele, kterého nazýval Jírou.

Jednou jsem byla u své přítelkyně Boženy Jiráskové v Resslově ulici na návštěvě. Tehdy mně pan Jirásek ukázal u svého psacího stolu pohled na Hronov, který byl fotografován na skle a visel na okenní tabuli, aby jej měl stále na očích.

Asi v r. 1897 přinesl tatínkovi koroptve a na cestě s nimi uklouzl a myl si u nás ruce. Tatínek mu předříkával: »Nesu, nesu koledu, upadl jsem s ní na ledu.« O vánočních svátcích nám poslal vánočku od kladských hranic, kterou poslal dědeček z Hronova nám dětem, o velikonočních jsme zase ochutnali hronovský mazanec.

Když vyšly »Staré pověsti české«, dostali jsme je od pana Jiráskova všichni sourozenci s připsáním: »Milému Tomáši Alšovi a milým jeho sestřičkám Mařence a Elišce na památku Alois Jirásek, 1894«.

O tatínkových šedesátých narozeninách přišel mu přítel pan Jirásek a tehdy se dojatě objali a políbili. Tatínek mu věnoval svoji medaili, na které byl jeho portrét od sochaře Šejnosty — se slovy jako za starých hetmanských časů. »Pane Jíro, za věrné služby!«

TŘI DOPISY ALOISE JIRÁSKA

Drahý otče!

V Litomyšli dne 18. března 1878.

Zítřka je den Vašeho svátku. Vím, že nikdy jste mnoho radostí nezažil a že tento svátek bude ze všech nejméně veselý. Srdečně bych sobě přál, aby tento list, jenž Vám přináší má upřímná blahopřání, Vás aspoň trochu potěšil. Bůh popřej Vám dlouhého věku, stálé zdraví. Já pak veškerou silou přičiním se, abyste ani Vy, ani drahá matka nedostatek netrpěli, ať již to s naším statkem dopadne jakkoliv. Povždy zůstanu Vaším velkým synem, jenž rád a ochotně, co bude moci, pro Vás vykoná. Doufám, že nyní již klidnější jste a na všecko připraven. Nesmíme se sami opouštět a dá Bůh, že to zas nějak dále přijde. Posílám Vám v tomto listu pět zlatých a prosím, abyste tu maličkost na přilepšenou přijal. Poslal bych více, ale v tu chvíli jsem nemohl. Byl bych Vám již dříve psal, ale váhal jsem opravdu, neb nemoh jsem potěšitelného nic psáti. Pak jsem netrpělivě čekal od Vás nějakou zprávu, jak to onoho osudného 13. března dopadlo (dražba). Prosím, odepíšte mi brzo. Doufám, že všichni zdraví jste. Pište mi o tom.

Já jsem zdrav a mám jen nedostatek času. Škola, spisování a pak — vždyť uhodnete. Dle všeho, jak jsem se přesvědčil a všude doslechl, volil jsem šťastně. Chodívám tam skoro denně. Nejhorší, že otec její svatbu odkládá, že je ještě na vdávání mladá. O všem tom povím Vám obšírně, až se o Velikonocích sejdem. Tak mi jen brzy napište! Srdečně pozdravení mladým Habrovým i jejich rodičům, Antonínovi-zbečnickým píšu také. Antoníne, jen se hezky uč, zvláště dbej mluvnicka a pravopisu a počtů! Adolf mi psal. Budou jej přijímat do cechu. Vás, drahý otče, a matku srdečně líbá a pozdravuje Váš upřímný syn

Alois

Z dopisu švagrovi Janu Habrovi z 22. prosince 1893, přípravy na kroniku »U nás«.

Milý Jene,

mám k Tobě žádost. Při Tvém skrovném volném čase bude Ti snad nemilá, ale věc nechvátá, a tak po chvílích bys to mohl pořídit a jak by se Ti hodilo... Víš, že jsem mluvil o těch světácích. Ta věc leží mně v hlavě, ale roste, ustavičně roste. Tuším, že by se z toho dala vyvést práce, v které by (ve dvou dílech) byl zobrazen rozvoj celé naší krajiny, všechny změny od let třicátých až do železnice a fabrik, od idyllických poměrů přástevnických až do socialismu. Vidíš, věc se značně rozšířila, ale dalo by to studia a starosti. Pro první dobu nebo oddíl zdá se mi, že by se mi tuze hodil farář Regner s jeho snahami lidumilnými a o povznesení lidu. Nejlépe o něm ví strejc Zejdl. I prosím, abys na něm vyzvídal a vyzvěděl,

nemusí to být najednou. Co bych rád věděl, píšu na vedlejším lístku. Dle toho se taž a zapiš si, mně pak napiš, jak budeš mít kdy a jak se Ti hodí. Věc prozatím nechvátá. Kdybys při tom také něco zaslechl, co by se Ti zdálo zajímavé, napiš také.

Z dopisu sestře Boženě z 12. dubna 1896, příprava materiálu k dalším dílům kroniky »U nás«.

Srdečné díky za Tvé listy a zprávy v nich obsažené. Hodily se mně velmi dobře, zvláště zprávy o květinách. Také ostatní byly zajímavé, jako ta zpěvy litovnic i kuledníků a binování. Neznal jsem jich. Z úsloví a porekadel mně zaslaných bylo mi leccos známo. Ale také se mi něco z toho hodí. Děkuji ještě jednou a prosím, kdybys tak něco zaslechla — nějaké neobvyklé rčení — zapamatuj si je pro mne. Také ta zpráva o dojení měchovka mne zajímala. Pověru tu znal jsem z Litomyšlska, ale nevěděl jsem, že je také u nás... Že se Vám »U nás« líbí, těší mne. I tady, jak tu tam slyším, dochází obliby. Píšu to s celou chutí, jsem při tom doma.

Z PROJEVU ALOISE JIRÁSKA PŘI OSLAVĚ 60. NAROZENIN V HRONOVĚ

Poctu, kterou jste mně připravili, nepřijímám pro sebe, ale přijímám ji jako výraz souhlasu s myšlenkou, pro kterou jsem od mladých let až po tento čas pracoval seč jsem byl a jak jsem dovedl. A vidím, že práce má došla porozumění a ohlasu i v nejširších kruzích našeho lidu. To je vzácná pro mne odměna. V tom je velké utěšení a radost má.

Snažil jsem se oživit naši minulost, přiblížit k jasnějšímu názoru a porozumění. Nečinil jsem tak jako snílek, který má oči jen do minulosti obráceny a nedbá těžkého zápasu svého národa v době nynější. Právě proto, že jsem s celou duší pojímal tento boj, cítil jsem, že je také třeba pohlédnout do naší minulosti, neboť dnešku plně neporozumí, kdo nezná včerejška. V řetěze života jsou články nynější doby spjaty s články minulosti. A není všechno mrtvou minulostí, co bylo. Bojovníci odešli, ale boj zůstal. Předkové naši staletí udatně zápasili a my zdědili jejich boj. A je dobře znáti, jak bývalo za těch zápasů o svobodu národa i přesvědčení i o samu existenci jeho.

To připomínat nebylo a není zbytečno, ani připomínat křivdy nám způsobené, které zapomenout není ještě na čase.

Obnovit paměť minulých dnů a tou osvěžit a posílit, a třeba i k svatému hněvu roznítit, je myslím nutno i při všem snažení moderním, při veškeré snaze po osvětě a pokroku, jež jsou naší přední zbraní a pavézou.

JIRÁSEK A NÁCHODSKO

Jíti Náchodskem po stopách Jiráskových neznamená tedy jen procházeti tento kraj pro požitek nebo ze zvědavosti, kde se to či ono odehrálo. Jirásek ovšem umí také krásně vypravovat, že nám svá místa učiní i takto milá, a proto neodoláme, abychom se na ně nepodívali i ze zájmu čistě beletristického. Ale to jistě není to hlavní, co nám Jiráskovo Náchodsko může poskytnout. Já aspoň jdu-li Náchodskem, jdu krajem pro mne nesmírně vážným. To není jako Jiráskova Litomyšl. Ta je tak ozářena jen a jen poesíí malého města a jeho života, že v ní se lze docela nerušeně kochati tímto půvabem. Ale Náchodsko je tolik skropeno a tím jakoby posvěceno utrpením lidu, že nelze takřka na každém zde kroku necítit tuto jeho životní vážnost. I příroda tohoto kraje i dobrotu a srdečnost jeho obyvatel má pro mne stále tento vážný ráz. A tak bych chtěl, aby procházeli Náchodskem i jiní, pokud možno všichni ti horliví čtenáři Jiráskových spisů, kteří sem přicházejí. A přál bych si toho tím více, že zrovna dnes snad nejvíce potřebujeme vážně myslit a cítit, čeho jest potřeba lidu. Jdeme tedy na Náchodsko a učme se. Jirásek nám v tom může být nejlepším vůdcem a učitelem.

ZÁVAZEK OCHOTNÍKŮ

»Zavazujeme se, že svatým místem celého národa učiníme provždy toto krásné město Hronov, kde se Alois Jirásek narodil a kde je jeho hrob. Neboť víme, že právě zde, v rodném místě a rodném kraji, kde byl za života Aloise Jirásky úředník pracujícího lidu tak těžký a kde byly chmurné vyhlídky českého lidu i v nacionálním smyslu, že právě zde si Alois Jirásek osvojoval lásku k pracujícímu lidu, že si zde předsevzal státi vždy na straně prostého lidu a že se zde utvrzoval ve vůli sloužiti svými spisy boji za svobodu, za blaho, za lepší budoucnost národa a vlasti.«

(Z projevu s. Václava Kopeckého v Hronovu r. 1951)

A. Jirásek: V rozvalinách	4
Kl. Gottwald: Význam díla Aloise Jirásky	5
Zd. Nejedlý: Komunisté, dědici velikých tradic českého národa (úryvek).	6
Al. Jirásek: Přehra (jednoaktová hra)	8
P. Bezruč: Dva dopisy	19
R. Nasková: Moje role v Jiráskových hrách	19
J. Vojta: První setkání	20
J. Mařánek: K mladým autorům	22
R. Deyl, st.: Jirásek-dramatik	22
E. Vrchlická: Jirásek a Vrchlický	23
Λ. Pražák: Několikrát s Aloisem Jiráskem	24
L. Kuba vzpomíná	25
Z. Štěpánek: Bez Jirásky si nelze představit české divadlo	26
Al. Jirásek: U nás (úryvek z dílu II. »Novina«)	27
K. Janků; hronovský učitel vzpomíná na svého žáčka A. Jirásky	29
L. Jirásková vzpomíná na otcovu lásku k přírodě	30
H. Jelínek: Ze vzpomínek na Aloise Jirásky	31
M. Seidlová: Z Jiráskova pobytu v Litomyšli	31
A. Jirásková: Prázdniny ve Vesně	32
K. E. Šaffa: Jirásek na Slovensku	33
V. Vojtíšek: Alois Jirásek — profesor	34
J. Kašparová: Alois Jirásek a Adolf Kašpar	34
M. Svobodová-Alšová: Alois Jirásek a Mikoláš Aleš	35
Tři dopisy Aloise Jirásky	36
Z projevu A. Jirásky při oslavě 60. narozenin v Hronově	37
Z. Nejedlý: Jirásek a Náchodsko	38
V. Kopecký: Závazek ochotníků	38

Pro vydání připravili

JOSEF VAVŘIČKA a VALERIA KUCHAROVÁ

s kolektivem pracovníků města Hronova a Ústředního domu Lidové tvořivosti
v Praze.

